

Ġ4.2.5

Nirriċerkaw l-effetti tat-temp estrem fuq l-ambjent u fuqna l-bnedmin.

X'inhu Temp Estrem?

Etienne Vella

B'temp estrem nifhmu kundizzjonijiet ta' temp fl-agħar tiegħu.

Meta nużaw il-kelma 'estrem' irridu nfissru 'esagerat'.

Eżempji ta' temp estrem huma:

- ❖ trombi
- ❖ urugani, tifuni u ċikluni
- ❖ għargħar
- ❖ nixfa

1. Tromba (tornado/twister) - Huwa riħ li jobrom u jdur fit-tond. Dan jigri waqt maltempati. Tromba hija ħafna iżgħar minn urugan, pero xorta tista' tkun ta' periklu kbir.

2. Ċikluni, tifuni u urugani - Huma maltempati kbar b'ħafna xita u riħ qawwi. Meta fil-qrib ikun hemm il-baħar, dan jikkawża mewġ kbir li jkun qam bir-riħ. It-tliet kelmiet ifissru l-istess. Id-differenza hi biss li l-isem hu ġej skond minn liema post l-urugan jibda. Eż Oċean Atlantku - Urugan, Oċean Paċifiku - Tifuni, Oċean Indjan - Ċikluni.

3. **L-effetti ta' trombi, ċikluni, tifuni u urugani:** Dawn il- kundizzjonijiet ta' temp jistgħu jagħmlu ħsarat kbar u jhallu effetti koroh ħafna fosthom:

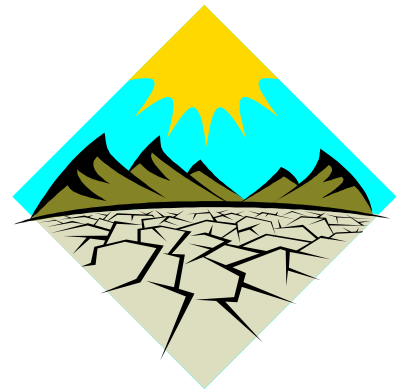
- ❖ bini mkisser
- ❖ sigar maqluġhin mill-għeruq
- ❖ dgħajjes u vapuri maqluba fil-portijiet
- ❖ ħsarat fit-toroq u għalhekk in-nies fil-periklu jew bżonn ta' għajjnuna huma aktar diffiċli biex jintlaħqu
- ❖ nies imweggħin u saħansitra mejta
- ❖ nuqqas fil-provvista ta' elettriku u ħsarat fil-linji tat-telefon
- ❖ nuqqas ta' ilma tax-xorb li jfisser aktar epidemiji.

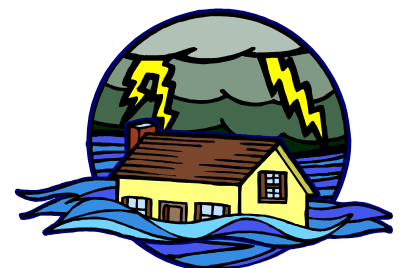
4. **Nixfa** - Nixfa kbira ssejtn f'postijiet fejn tkun ilha ma tagħmel xita u l-klima tkun sħuna ħafna. Eżempju ta' dan, huma postijiet li jinsabu qrib id-deżert Sahara fl-Afrika.

Problemi minħabba n-nixfa:

- ❖ jinxfu l-widien
- ❖ sigar u ħaxix imutu
- ❖ l-art issir infertili (mhix tajba biex jitkabbru frott u ħaxix)
- ❖ l-annimali jmutu minħabba nuqqas ta' ikel u xorb
- ❖ nuqqas ta' ikel għan-nies tal-post
- ❖ nuqqas ta' ilma tax-xorb

5. **Għargħar** - Jigri meta jinżel ammont kbir ta' xita għal ħin twil. Il-ħamrija ma tkunx tista' tixrob dan l-ilma kollu. L-ammont ta' ilma li jinżel ikun aktar minn kemm

jifilħu l-widien u x-xmajjar u l-gandotti fit-toroq. Minħabba li l-ilma ma jkollux fejn imur, ifur u jgħarraq l-art. Għargħar

jista' joħloq ħafna problem:

- ❖ jfuru widien u xmajjar
- ❖ jgħerqu n-nies u l-annimali
- ❖ l-għelieqi jinfagħġu bl-ilma
- ❖ ħsarat fil-bini
- ❖ minħabba ħsarat fit-toroq ikun diffiċli li n-nies jintlaħqu u jingħataw l-għajnuna
- ❖ nies imweggħin u saħansitra mejta
- ❖ nuqqas fil-provvista ta' l-elettriku u ħsarat fil-linji tat-telefon
- ❖ l-ilma tax-xorb jiġi kkontaminat għax jitħallat mad-drenagg - aktar mard.

Il-bdiewa Maltin u l-ilma tax-xita.

Il-bidwi Malti jkabbar il-prodotti tiegħu bl-akbar attenzjoni.

Minbarra x-xogħol iebes li jagħmel, il-bidwi għandu bżonn elementi oħra biex ikollu prodotti tajbin.

Bħall- ħamrija fertili (tajba biex tiżra go fiha), sħana tax-xemx, ilma tax-xita.

Il-bidwi jħabbat wiċċu ma' ħafna problem fosthom il-klima.

Il-klima tal-Mediterran hija:

- ❖ ftit kiesħa u bix-xita fix-xitwa
- ❖ xotta u bis-sħana fis-sajf.

Fis-Sajf jkollna xahrejn bla xita u b'hekk il-ħamrija tinxef qoxqox.

Għall-ħabta ta' Settembru u Ottubru jagħmlu maltempati kbar u ta' spiss għadd ta' ħamrija titkaxkar u tintilef ma' l-ilma tax-xita jew b'xi riħ qawwi.

Biex inaqqsu minn din il-ħsara, **il-bdiewa Maltin għamlu għelieqi mtarrġin.**

Barra minhekk jibnu **ħitan tas-sejjieħ** biex il-ħamrija ma tingarrx u tintilef f'xi wied.

Dan isir meta l-għelieqi jkunu fuq għolja.

Meta l-għelieqi ma jkunux fuq għolja wieqfa, il-bdiewa jużaw dak li jissejjaħ "contour ploughing".

Il-bidwi jaħrat għat-tond, b'hekk kull radda tal-moħriet isservi biex tilqa' l-ilma tax-xita.

X'jiġri jekk il-bidwi ma jzommx il-ħamrija milli tingarr ma' l-ilma tax-xita?

- ❖ **Il-ħamrija tingarr fil-widien** b'konsegwenza li l-bidwi stess ma jibqagħlux biżżejjed ħamrija fl-għelieqi tiegħu.
- ❖ **Meta l-ħamrija tingarr din tiltaqa' ma ħmieġ u skart ieħor u jingarr kollox ma' l-ilma tax-xita.** Din tissejjaħ **Hamla**. B'hekk il-wied jimtela bil-ħamla u l-ilma ma jibqagħlux minn fejn jgħaddi għal ġol-baħar.
- ❖ **Il-ħamrija u l-affarijiet (ħamla)** l-oħra jibdew jeħlu mal-qiegħ u mal-ġnub tal-passaġġ tal-wied, u dan isir aktar baxx u aktar dejjaq. B'hekk il-wied ifur u l-ilma jitla' fuq l-art fejn jagħmel ħafna ħsarat kbar.

Elementi oħra li jagħlqu l-passaġġ tal-widien.

L-iskart u ħmieġ ieħor bħal-laned tal-plastik, tankijiet tal-ħadid u frigijs li jintefgħu fil-widien, jistgħu jagħlqu l-passaġġ tal-widien ukoll.

Tajjeb li ngħidu li m'għandom qatt jinbnew kmamar jew djar f'postijiet fejn qabel kien jgħaddi ħafna ilma tax-xita.

Konsegwenza ta' dan, il-widien waħedhom m'humix biżżejjed biex l-ilma tax-xita jgħaddi minnhom sakemm jasal fil-baħar. B'hekk l-ilma qed jibqa' fuq l-art.

X'inhuma l-perikli?

1. Ħafna nies jinqabdu fid-djar tagħhom u ma jkunux jistgħu joħorgu, minhabba l-ilma.
2. Ħsarat fil-bini fejn ikun daħal l-ilma.
3. Toroq mgħerrqin u karożzi mkissrin.
4. Qtuġħ tal-provvista tad-dawl u ta' l-ilma.
5. Qtuġħ fil-linji tat-telefon.
6. Incidenti koroh jew saħansitra mewt.

Biex nevitaw dawn il-perikli, hemm bosta affarijiet li jistgħu jsiru:

1. Nibnu aktar ħitan tas-sejjieħ, biex iżommu l-ħamrija milli tinzel fil-widien.

2. **Innadfu l-widien mill-ħmieġ**, u jsiru kampanji edukattivi dwar il-ħsara ta' l-iskart fil-widien.

3. Jinfetħu passagġi alternattivi biex l-ilma tax-xita jkun jista' jgħaddi minnhom.

4. **Isiru gandotti u fil-ġnub tat-toroq** biex jilqgħu l-ilma tax-xita fihom; dawn il-kanali jridu jwasslu sal-widien jew sal-baħar.

5. Sistemi tad-drenagġ aħjar biex ma jithallatx ma' l-ilma tax-xita.

6. Jinbnew ġibjuni akbar.

7. Jinbnew aktar bjar fid-djar, għall-ilma tax-xita.

8. Jinbnew pontijiet minflok toroq fil-widien.

